

FILMOLEKCJE

dla KAZDEGO

czyli edukacja filmowa dla osób
z niepełnosprawnościami
sensorycznymi

FUNDACJA KULTURY
BEZ BARIER

SPIS RZECZY

1. WSTĘP	4
2. FILMOLEKCJE – ZAŁOŻENIA PROJEKTU	6
3. FAQ, CZYLI NAJCZĘŚCIEJ ZADAWANE PYTANIA	13
Czy mówić osobom z niepełnosprawnością wzroku o kolorach? Jakie są i co znaczą?	13
Czy mówić osobom z niepełnosprawnością wzroku o kadrach i ujęciach? Jakie są i co znaczą?	13
Czy rozmawiając z osobami z niepełnosprawnością wzroku używać porównań odnoszących się do wizualności np. Mężczyzna w typie Don Juana?	13
Jak wyjaśnić osobom niewidomym zagadnienia wizualne np. perspektywa, ostrość?	14
Dlaczego napisy dialogów są kolorowe?	14
Napisy czy tłumacz PJM?.....	14
Czy powinniśmy zaznaczać muzykę w napisach dla osób niesłyszących?	15
Jaka jest różnica między Głuchym a głuchym?	15
Czy wszyscy niesłyszący odczytują z ust?	15
Skąd mam wiedzieć, jaki sposób komunikacji preferuje grupa osób niesłyszących, która zgłosiła się na warsztaty?.....	16
Gdzie mogę znaleźć tłumacza PJM?.....	16
Jak powinna wyglądać moja współpraca z tłumaczem?	16
Czy skupiać się na wyjaśnianiu znaczenia muzyki w filmie i czy odtwarzać muzykę niesłyszącym?.....	17
Na co zwracać uwagę przy warsztatach z udziałem osób Głuchych i słabosłyszących?	17
Jak zrobić dostępne warsztaty dla osób niesłyszących? / WSKAZÓWKI	18
4. FORMY I METODY EDUKACJI FILMOWEJ	20
Warsztaty	20

Spotkanie z ekspertem i dyskusja	29
Wykład	31
5. WYZWANIA EDUKACJI FILMOWEJ	36
Niepełnosprawność wzroku.....	36
Niepełnosprawność słuchu	38
6. DEFINICJE ORAZ UDOGODNIENIA	39
Definicje	39
Osoba niewidoma.....	39
Osoba ociemniała	39
Osoba słabowidząca	39
Osoba głucha /niesłysząca	40
Osoba Głucha.....	40
Osoby g/Głuche	40
Osoba słabosłysząca	40
Usługi dostępu dla osób z niepełnosprawnościami sensorycznymi.....	41
Sprzęty wspomagające słyszenie	41
Sposoby komunikacji	43
System językowo-migowy (SJM).....	43
Polski język migowy (PJM)	43
Napisy dla niesłyszących oraz napisy uproszczone	43

1. WSTĘP

Dlaczego ważne jest udostępnianie filmów osobom z niepełnosprawnościami?

Kino to jeden z najistotniejszych obszarów kultury polskiej; obszarów rozpatrywanych zarówno z perspektywy twórczości artystycznej, jak i uczestnictwa w kulturze. Polki i Polacy lubią chodzić do kina, lubią oglądać filmy, lubią w ten właśnie sposób spędzać wolny czas. Potwierdzają to badania prowadzone przez socjologów kultury. Wynika z nich niezbicie, że wśród najczęściej wybieranych przez Polaków aktywności kulturalnych seanse filmowe zajmują drugie miejsce, zaraz po czytaniu książek. Wizyty w galeriach czy teatrach są znacznie dalej na liście preferowanych rozrywek. Znajomość kultowych filmów i śledzenie aktualnego repertuaru jest, dla wielu osób, naturalnym, czasami wręcz niezbędnym, elementem życia. Do kina chodzi się samodzielnie, ale i z przyjaciółmi, na spotkaniach towarzyskich dyskutuje się o gwiazdach wielkiego ekranu i przerzuca się cytatami z ulubionych komedii. Niestety osoby z niepełnosprawnościami sensorycznymi bardzo często są wykluczone z tego typu radości.

Osoby niewidome i niesłyszące mają niezwykle ograniczony dostęp do filmów. Idąc na zwyczajny, powszedni seans filmowy nie są w stanie samodzielnie i w pełni z niego skorzystać. Osoby niewidome są pozbawione całej wizualnej warstwy filmu, co nie tylko zubaża estetyczny odbiór, ale często całkowicie uniemożliwia zrozumienie treści/ przekazu oglądanego dzieła. Osoby niewidome, zmuszone czerpać wiedzę jedynie z dialogów, często nie są w stanie zorientować się na bieżąco w przebiegu akcji.

Dodatkowym utrudnieniem jest bariera językowa. Osoby nieposługujące się biegle językami obcymi, mają wybór ograniczony jedynie do polskich produkcji, a w związku z tym większość osób niewidomych nie zna klasyki światowego kina. Z osobami Głuchymi sprawa ma się odwrotnie. Ta grupa widzów pozbawiona jest możliwości oglądania rodzimych, polskich produkcji, ponieważ w wersjach kinowych nie mają one napisów z polską ścieżką dialogową. Niesłyszący, jeśli idą do kina, wybierają produkcje zagraniczne, które są wyświetlane zazwyczaj z napisami. Dzięki temu Głuchy widz może śledzić tekst dialogów.

Dodatkowo, w Polsce brak jest jakiegokolwiek oferty edukacyjnej, skierowanej do osób z niepełnosprawnościami sensorycznymi i poświęconej szeroko rozumianej produkcji filmowej,

językowi filmu, technikom i sposobom kreowania świata w dziełach przynależnych X muzeum. Wiedza osób niewidomych i niesłyszących jest najczęściej, w tym zakresie, niezwykle uboga.

Zainspirowało nas to do stworzenia projektu, który wypełniłby tę lukę. Tak narodził się pomysł dwuletniego projektu zatytułowanego „Filmolekcje dla każdego” (Projekt został dofinansowany ze środków Miasta Stołecznego Warszawy). W trakcie projektu Fundacja Kultury bez Barrier przygotowała 11 filmów z udogodnieniami dla osób z niepełnosprawnościami i przeprowadziła cykl spotkań edukacyjnych. Celem projektu było przybliżenie osobom z niepełnosprawnościami sensorycznymi języka filmu. Było to działanie pionierskie i eksperymentalne. Niniejsza publikacja jest podsumowaniem wyników tego eksperymentu. Mamy nadzieję, że posłuży ona w przyszłości wszystkim, którzy chcieliby podjąć, w środowiskach osób niewidomych i niesłyszących, działania z zakresu, szeroko rozumianej, edukacji filmowej. Publikacja nie jest oczywistym przepisem na sukces; jest raczej zbiorem wskazówek i podpowiedzi, które można wykorzystać przygotowując się do zajęć z osobami z niepełnosprawnościami sensorycznymi. Byliśmy - Fundacja Kultury bez Barrier oraz edukatorzy filmowi i krytycy – w sytuacji prekursorów, usilnie szukaliśmy najlepszego sposobu zrealizowania naszego pomysłu. Staraliśmy się stworzyć ofertę edukacyjną, która okazałaby się atrakcyjna dla naszych odbiorców i dla osób prowadzących zajęcia. Wypróbowaliśmy różne formy, zaprosiliśmy do współpracy reprezentantów różnych środowisk filmowych, zebraliśmy sporo opinii od uczestników. Wierzymy, że zgromadzone przez nas doświadczenia stanowią solidną podstawę dla rozwoju edukacji filmowej osób z niepełnosprawnościami. Jesteśmy przekonani, że jest to działalność bardzo potrzebna i mamy nadzieję, że wkrótce wytyczoną przez nas ścieżką podążą kolejne osoby chcące zarażać swą miłością do filmu każdego! w tym widzów z niepełnosprawnościami.

2. FILMOLEKCJE – ZAŁOŻENIA PROJEKTU

Ograniczenia związane z niepełnosprawnością sensoryczną uniemożliwiają wielu osobom pełny i samodzielny odbiór treści wydarzeń edukacyjnych i kulturalnych. Wszelkie pokazy filmowe, spektakle, czy nawet zwykłe dyskusje, jeśli nie są dostosowane do potrzeb osób niewidomych i niesłyszących, uniemożliwiają tym osobom aktywny udział w wydarzeniu.

Dlatego filmy prezentowane w ramach projektu „Filmolekcje dla każdego” były pokazywane w charakterystycznym dla Fundacji Kultury bez Barrier, standardzie „bez barier”. Wszystkie filmy miały audiodeskrypcje i napisy dla niesłyszących, niektóre także tłumaczenie na polski język migowy (PJM). Zawsze podczas seansów i spotkań edukacyjnych na sali rozłożona była pętla indukcyjna, zawsze był też obecny tłumacz PJM.

Audiodeskrypcja i napisy dla niesłyszących są bardzo dobrym narzędziem wspierania osób z niepełnosprawnościami w odbiorze sztuki audiowizualnej. Udogodnienia te nie są jednak pozbawione wad i ograniczeń i nie w każdej sytuacji są w stanie dobrze spełnić swoją rolę.

Uznaliśmy, że antidotum na te ograniczenia będzie Projekt edukacyjny, w którym osoby niewidome i niesłyszące będą miały szansę poznać język sztuki filmowej. Plan zakładał, że w ramach projektu pokażemy łącznie 11 filmów (w 2017r. 5, zaś w 2018r 6). Oprócz tego przeprowadzimy 16 warsztatów - 8 dla osób niewidomych i 8 dla osób g/Głuchych. W praktyce niektóre spotkania były łączone.

Początkowo myśleliśmy, że lepsze efekty edukacyjne osiągniemy organizując spotkania dedykowane zawsze osobom z jedną, wybraną niepełnosprawnością (niewidomym lub niesłyszącym). W trakcie projektu stwierdziliśmy, że najbardziej preferowaną przez naszych odbiorców formą jest jednak grupowa dyskusja, w której z powodzeniem mogą uczestniczyć zarówno osoby niewidome jak i niesłyszące. Ich wspólny udział okazał się wręcz bardzo inspirujący. Każdej z grup dawał, dzięki wysłuchaniu refleksji z drugiej strony, nową perspektywę.

Wybierając filmy różnicowaliśmy je z uwagi na gatunek, technikę wykonania filmu oraz fabułę. Chcieliśmy, by filmy były odmienne, by widzowie mogli poznać bogactwo kultury filmowej. Chcieliśmy, by nasi odbiorcy byli inspirowani do przemyśleń i dyskusji o tym, co ich interesuje i jakie są trudności w odbieraniu poszczególnych treści. Filmy wybieraliśmy tak, aby

na warsztatach eksperymentować jak najwięcej i jak najwięcej się dowiedzieć, jak najwięcej odkryć. Chcieliśmy ustalić, które techniki w edukacji filmowej osób z niepełnosprawnościami się sprawdzają, a które nie, które tematy i zagadnienia poruszać, a jakich unikać.

Ostatecznie na naszej liście znalazły się następujące tytuły:

Twój Vincent (2017), reż. Dorota Kobiela, Hugh Welchman. Film otrzymał Europejską Nagrodę Filmową i był nominowany do Oscara. Jest to film animowany, który powstał na bazie obrazów. Przedstawia on życie jednego z najśłynniejszych malarzy - Vincenta Van Gogha. Do filmu zostały opracowane uproszczone napisy dla niesłyszących (Fundacja Katarynka z Wrocławia).

Na warsztatach chcieliśmy poruszyć takie zagadnienia jak:

- Audiowstęp – najlepsze rozwiązanie dla osób z niepełnosprawnością wzroku, gdy nie ma czasu na opisanie w audiodeskrypcji ważnych kwestii?
- Jak opisać zmieniające się obrazy w audiodeskrypcji?; Czy były potrzebne dodatkowe informacje, których zabrakło podczas oglądania filmu?;
- Jak opowiadać o kolorach w sposób atrakcyjny dla osób z niepełnosprawnością wzroku?;
- Jak osoby g/Głuche i słabosłyszące oceniają zasadność stosowania napisów uproszczonych?; Czy rzeczywiście to rozwiązanie pozwala osobom g/Głuchym zrozumieć więcej z dialogów?; Czy jednak lepszym rozwiązaniem jest stosowanie napisów dla niesłyszących i/ lub tłumaczenia na PJM?

Symetria (2003), reż. Konrad Niewolski. Film zdobył nagrodę dziennikarzy na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni oraz wiele nominacji na europejskich festiwalach. Film został wybrany głównie na prośbę młodych Głuchych, z ośrodka szkolno-wychowawczego w Warszawie, którzy byli zainteresowani grypserską. Jest to jeden z dwóch filmów, w którym kierowaliśmy się fabułą, a nie gatunkiem, czy techniką montażu.

Pokazując ten film chcieliśmy zwrócić uwagę na następujące kwestie:

- Gwara więzienna – grypserska, inny język, który podobnie jak PJM, został stworzony do

swobodnej komunikacji między osobami tworzącymi określone środowisko.

- wykluczenie, które dotyczy również innych grup społecznych, nie tylko osób z niepełnosprawnościami.
- Poznanie subkultury – więziennej.
- Jak w tłumaczeniu na PJM przekazać grypsę, czy słowa powinny być przeliterowane, czy powinny oddawać kontekst wypowiedzi?

Maria Skłodowska-Curie (2016), reż. Marie Noelle. Film otrzymał Złote Żaby na Festiwalu Filmu Polskiego w Ameryce oraz Polską Nagrodę Filmową „Orła” za najlepsze kostiumy. Obraz biograficzny o pierwszej polskiej noblistce, który przedstawia Marię jako naukowca, matkę i kochankę.

W dyskusji chcieliśmy poruszyć takie zagadnienia jak:

- Jakie zabiegi filmowe zostały zastosowane, by pokazać Marię z trzech perspektyw jako kochankę, matkę i naukowca?
- Czym się różni adaptacja filmowa od ekranizacji? Czy „Maria Skłodowska-Curie” była adaptacją filmową, samodzielnym filmem czy ekranizacją?
- Jak opisać styl ubioru obowiązujący w czasach Marii osobom niewidomym?

Powidoki (2016) reż. Andrzej Wajda. Film otrzymał pozakonkursową nagrodę jury na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni oraz nagrodę specjalną na Festiwalu Filmów Polskich Wisła w Duszanbe. Jest to film biograficzny o Władysławie Strzemińskim, znakomitym polskim malarzu, twórcy teorii unizmu.

Pokazując ten film chcieliśmy zwrócić uwagę na następujące kwestie:

- Film biograficzny jako gatunek filmowy.
- Jaki styl malarstwa reprezentował Władysław Strzemiński i czym charakteryzował się unizm?
- Co to jest socrealizm, czym się charakteryzuje, w jaki sposób jest prezentowany na ekranie?

- Jak przybliżyć kody wizualne i werbalne związane z systemem totalitarnym i jak przedstawić filmową metaforę ukazującą bezwzględnej ingerencji ideologii w życie człowieka?

Życie animowane (2016), reż. Roger Ross Williams. Film nominowany do Oscara i nagrodzony na największym festiwalu filmów niezależnych w USA Sundance Film Festival. Jest to historia mężczyzny ze spektrum autyzmu, który komunikował się ze światem wykorzystując filmy Disneya. Film jest częściowo fabularny, częściowo animowany.

W dyskusji chcieliśmy poruszyć takie zagadnienia jak:

- Film dokumentalny – zabiegi formalne w dokumencie.
- Świat osób ze spektrum autyzmu - jak wygląda, jakie problemy napotykają na swojej drodze osoby ze spektrum autyzmu?
- Czy kwestie z filmów Disneya cytowane przez głównego bohatera powinny być opisane w napisach cudzysłowem? Czy powinny być dodatkowo opisane, z którego są filmu (bohater używa cytatów do komunikacji z otoczeniem)?

Milczenie (2016), reż. Martin Scorsese. Film został nominowany do Oscara. Opowiada historię dwóch jezuitów przybywających do siedemnastowiecznej Japonii by głosić słowo boże.

Pokazując ten film chcieliśmy zwrócić uwagę na następujące kwestie:

- Historia chrześcijaństwa i ewangelizacji, sposób jej prezentowania na ekranie.
- Bogactwo kultury siedemnastowiecznej Japonii, sposób jej prezentowania na ekranie.
- Symboliczne znaczenie obrazów w filmie.
- Czy można opowiedzieć obrazem czym jest dobro i zło? Jakie techniki zostały zastosowane w filmie, by podkreślić różnicę między dobrem a złem?

Dobrze się kłamię w miłym towarzystwie (2016), reż. Paolo Genovese. Film zdobył nagrodę włoskiej akademii filmowej David di Donatello w dwóch kategoriach za najlepszy film i najlepszy scenariusz. Został także nominowany do wielu nagród na festiwalach

europejskich, w tym w Gdyni. Jest to film interesujący, pominięty kwestie fabuły, ze względu na sposób przedstawienia akcji, która działa się tak naprawdę w jednym miejscu – w salonie, przy jednym stole.

Na warsztatach chcieliśmy poruszyć takie zagadnienia jak:

- Akcja dzieje się w jednym miejscu, jest wiele elementów w filmie, ale nie ma miejsca na audiodeskrypcję - jak w takiej sytuacji przybliżyć film osobom niewidomym? Czy rozwiązaniem jest audiowstęp?
- Kultura włoska - jakie elementy w filmie przybliżają nam kulturę Włoch?
- Muzyka budująca napięcie - jaka jest rola dźwięku w filmie, czy warto o tym mówić osobom niesłyszącym?
- Na co g/Głusi zwracają uwagę w takim filmie? Na mimikę twarzy bohaterów, ich zachowania, czy na technikę filmową?
- Jaki humor jest wykorzystany w filmie? Co nas śmieszy w zależności od różnego poziomu znajomości języka polskiego? Osoby g/Głuche mogą mieć problem ze zrozumieniem żartów słownych, przenośni czy metafor.

Zimna wojna (2018) reż. Paweł Pawlikowski. Film nagrodzony licznymi nagrodami (m.in. Złota Palma za reżyserię na Międzynarodowym Festiwalu Filmowym w Cannes w 2018). Film przedstawia historię miłości pary muzyków; ludzi nie potrafiących żyć ani z sobą ani bez siebie. Tragizm ich losów podkreśla dodatkowo zimnowojenne tło historyczne.

Pokazując ten film chcieliśmy zwrócić uwagę na następujące kwestie:

- Cechy charakterystyczne polskiej muzyki ludowej. Jak je przedstawić osobom z niepełnosprawnością słuchu?
- W jaki sposób możemy opisać film czarno-biały? Jaka jest jego rola we współczesnej kinematografii?
- Charakterystyka lat 50 i 60. XX wieku, sposób ich prezentacji na ekranie.
- Jakie kostiumy występują w filmie? Jak przedstawić strój w audiodeskrypcji?

Dusza i Ciało (2017) reż. Ildikó Enyedi. Film zdobył Złotego Niedźwiedzia w Berlinie i był nominowany do Oscara. Opowiada o niełatwej relacji między kontrolerką jakości pracującą w rzeźni i jej szefem. Obojgu śni się, że są jeleniami.

Pokazując ten film chcieliśmy zwrócić uwagę na następujące kwestie:

- Co to jest jawa, co to sen? W jaki sposób zostało to pokazane w filmie, jak można to odróżnić?
- Co to jest abstrakcja?

Kochankowie z Księżycą (2012), reż. Wes Anderson. Film nominowany do Oscara, Złotej Palmy i Złotych Globów. Opowiada historię zakochanych nastolatków, którzy postanawiają uciec z domu. Akcja dzieje się w latach sześćdziesiątych XX wieku.

W dyskusji chcieliśmy poruszyć takie zagadnienia jak:

- Rola kolorów w filmie - jak przedstawić kolory osobom niewidomym?
- Jakie sposoby można wykorzystać, by przedstawić wątek miłosny?
- Opis kostiumów.
- Czy w filmie większą wartością była intensywność kolorów czy dialogi?

Demon (2015), reż. Marcin Wrona. Film nagrodzony na Międzynarodowym Festiwalu Filmowym w Hajfie oraz na Fantastic Fest w Austin. Nominowany w kilku kategoriach na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni oraz Camerimage. Obraz przedstawia przygotowania do ślubu i wesele. Dominują kolory sepii, szarości.

Na warsztatach chcieliśmy poruszyć następujące zagadnienia:

- Nawiązanie do literatury - do jakiej książki nawiązuje film?
- Ze względu na różny poziom znajomości języka polskiego, czytanie książek jest trudnością dla osób niesłyszących.
- Co łączy film "Demon" z książką "Wesele" Wyspiańskiego?
- Pojęcia występujące w filmie i ich znaczenia: Dybuk, Egzorcyzmy, Chochoł, Chocholi

taniec, Kukły, marionetki, Ballada, Halucynacja, Pejzaż wewnętrzny, Jidysz, Nastrój, Groza

- Kultura żydowska, sposób jej prezentacji na ekranie.
- Pojęcie grzechu, przenoszenie grzechu na pokolenia.
- Znaczenie kolorów sepii, siności, szarości w filmie. W jaki sposób możemy opisać te kolory.
- Na czym polega mroczność w filmie?
- Rola dźwięku w filmie. Czy dźwięki opisywać szczegółowo, czy ogólnie?

Magiczna Zima Muminków (2017), reż. Ira Carpelan, Jakub Wroński. Film został nominowany do Polskiej Nagrody Filmowej „Orła”. Jest to opowieść o sile przyjaźni i magii święt. Muminki zostały przedstawione w dawnym stylu bajek.

W prezentacji chcieliśmy poruszyć takie zagadnienia jak:

- W jaki sposób przygotować dostępne dla dzieci filmy i warsztaty?
- Czy w bajce lepiej jest dać napisy uproszczone, czy tłumaczenie na polski język migowy?
- Jakie są standardy współczesnej animacji, a jakie były w latach 90?
- Animacja poklatkowa – co to jest i jak powstaje?
- Warsztaty dla dzieci - w formie dyskusji czy zajęcia praktyczne?

3. FAQ, CZYLI NAJCZĘŚCIEJ ZADAWANE PYTANIA

Czy mówić osobom z niepełnosprawnością wzroku o kolorach? Jakie są i co znaczą?

W trakcie warsztatów czy dyskusji jak najbardziej powinno się mówić o kolorach. Dla wielu osób niewidomych wcale nie są to puste pojęcia. Spora część osób z niepełnosprawnością wzroku pamięta kolory i ciekawa jest jakie kolory zostały zastosowane w filmie. Dla osób słabowidzących to również ciekawe uzupełnienie seansu. Czasem mogli czegoś istotnego nie dojrzeć. Ważne, aby wytłumaczyć dlaczego te a nie inne kolory zostały wybrane, jaka jest ich symbolika, jakie tonacje dominują i jaki nastrój tworzą kolory.

Czy mówić osobom z niepełnosprawnością wzroku o kadrach i ujęciach? Jakie są i co znaczą?

W trakcie warsztatów i dyskusji można odnieść się do ciekawych ujęć czy kadrów. Zanim przejdzie się jednak do interpretacji ich znaczenia, najpierw należy wyjaśnić czym jest kadr a czym ujęcie albo upewnić się, że pojęcia te są uczestnikom znane. To samo dotyczy innych pojęć z zakresu kina np. głębia ostrości.

Czy rozmawiając z osobami z niepełnosprawnością wzroku używać porównań odnoszących się do wizualności np. Mężczyzna w typie Don Juana?

Można użyć takiego porównania, ale trzeba wyjaśnić co ono oznacza. Osoby niewidome często nie mają takich wizualnych skojarzeń. Możliwe, że nikt im nie wyjaśnił jak wygląda typowy Don Juan, a same nie miały okazji tego zobaczyć w filmie czy na zdjęciach.

Jak wyjaśnić osobom niewidomym zagadnienia wizualne np. perspektywa, ostrość?

Można posiłkować się porównaniami ze sfery dźwiękowej. Kiedy próbujemy wyregulować radio czasem dźwięk jest nieco zagłuszony przez szum i trzaski, im mniej szumów tym lepiej słychać. Podobnie jest z obrazem. Im mniej rozmazany (szumiący) tym lepiej widać.

Perspektywę można przyrównać do dźwięku nadjeżdżającej karetki. Kiedy jest daleko, wydaje się cichsza, im jednak jest bliżej wydaje się głośniejsza, choć w rzeczywistości jej dźwięk jest ciągle taki sam. Przedmiot, który oglądamy z daleka wydaje się mniejszy, a gdy podejdziemy wydaje się większy, w rzeczywistości ma wciąż ten sam rozmiar.

Dlaczego napisy dialogów są kolorowe?

Różnorodność kolorów w dialogach ma na celu wskazanie, kto wypowiada daną kwestię. Trzeba pamiętać, że kolory napisów nie powinny być przesadnie wyraziste ani przesadnie wyblakłe, by nie utrudniały odbioru treści. Kolor napisów powinien być również skontrastowany z obrazem w tle.

Napisy czy tłumacz PJM?

Tak naprawdę powinny być dostępne obie opcje. Ze względów finansowych, niestety, często stajemy przed wyborem i zastanawiamy się, co wybrać. Napisy usatysfakcjonują większą grupę odbiorców, ponieważ nie każdy zna język migowy, z napisów skorzystają zarówno, osoby niesłyszące i słabosłyszące. Bezdyskusyjne jest natomiast dodawanie tłumaczenia na język migowy do wszelkich bajek i filmów dla dzieci. Najmłodszy widzowie nie zawsze umieją czytać, a już na pewno problemem będzie szybkie czytanie. Stąd zalecane jest umieszczanie dla dzieci tłumaczenia na język migowy.

Czy powinniśmy zaznaczać muzykę w napisach dla osób niesłyszących?

Jak najbardziej! Możemy to zaznaczyć w postaci kursywy, nutki. Sama nutka jest kojarzona ze zwykłą melodią. W przypadku piosenki, najczęściej używana jest kursywa, bądź nutki z tekstem piosenki pomiędzy.

Jaka jest różnica między Głuchym a głuchym?

Głuchym, z wielkiej litery, określa się osobę, dla której polski język migowy (PJM) jest pierwszym i naturalnym sposobem porozumiewania się. Nie ma znaczenia rodzaj ani głębokość uszkodzenia słuchu, a poczucie przynależności do Kultury Głuchy. Nazwa *głuchy* jest pojęciem bardziej medycznym, które określa osobę z niepełnosprawnością słuchu.

Czy wszyscy niesłyszący odczytują z ust?

Nie wszyscy niesłyszący odczytują mowę z ust. Dla osób posługujących się polskim językiem migowym, język polski jest językiem obcym. Stąd też, im szerszy zakres znajomości języka polskiego, tym łatwiej osobom tym odczytać mowę z ust. Duży wpływ na fakt odczytywania mowy z ust ma również rehabilitacja oraz styczność z osobami słyszącymi – czy osoby były uczone patrzenia na usta, czy mają kontakt z osobami komunikującymi się werbalnie.

Ważną informacją jest, iż osoby niesłyszące nie czytają z ust, a odczytują. Czytanie odnosi się do treści pisemnych. Czytanie kojarzy się z pełnym odbiorem treści, ponieważ widzimy tekst i możemy go przeczytać, mając cały czas swobodny do niego dostęp. Inaczej jest w przypadku osób z niepełnosprawnością słuchu i ich komunikacji. One odczytują mowę z ust, czyli odbierają to, co zobaczą i też/lub zrozumieją komunikat z kontekstu całej wypowiedzi/sytuacji.

Skąd mam wiedzieć, jaki sposób komunikacji preferuje grupa osób niesłyszących, która zgłosiła się na warsztaty?

W przypadku warsztatów, powinniśmy wprowadzić zapisy nie tylko ze względu na informację o liczebności grupy, ale również ze względu na możliwość dostosowania sposobu komunikacji. Warto więc przygotować formularz zgłoszeniowy, w którym zapytamy, czy dana osoba posługuje się polskim językiem migowym, czy odczytuje z ust czy też wspomaga się technicznymi środkami wspierającymi słyszenie.

Gdzie mogę znaleźć tłumacza PJM?

Szukając tłumacza, warto zasięgnąć wsparcia Stowarzyszenia Tłumaczy Polskiego języka Migowego oraz organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niesłyszących. Wiarygodnym źródłem są same osoby niesłyszące, posługujące się polskim językiem migowym. Jeżeli mamy więc możliwość konsultacji i wskazania tłumacza przez samych odbiorców, róbmy to.

Jak powinna wyglądać moja współpraca z tłumaczem?

Najważniejszą! sprawą jest to, że tłumacz języka migowego jest tłumaczem (błędny i często obraźliwym określeniem jest migacz). Nie pełni roli asystenta osoby Głuchej, ani jej opiekuna. Rolą tłumacza jest przekazanie informacji z języka migowego na foniczny bądź z języka fonicznego na język migowy. Poza tłumaczeniem, tłumacza nie należy angażować w żadne zadania.

W przypadku przygotowywania warsztatów, na które zapraszamy tłumacza, ważne jest wcześniejsze przygotowanie dla niego materiałów, tj np. lista słów do wyjaśnienia, nazwiska. Jeżeli będziemy korzystać z prezentacji czy treści wykładowych, warto wcześniej również wysłać tekst. Udostępniony materiał jest przeznaczony tylko i wyłącznie do przygotowania się tłumacza do pracy.

Kiedy planujemy warsztaty trwające dłużej niż jedną godzinę zegarową, powinniśmy zapewnić wsparcie drugiego tłumacza.

Czy skupiać się na wyjaśnianiu znaczenia muzyki w filmie i czy odtwarzać muzykę niesłyszącym?

Potrzeba poznania muzyki jest u osób niesłyszących kwestią indywidualną. Zależy to od korzyści słuchowych samych odbiorców oraz ich zainteresowań. Są osoby, które odbierają muzykę dzięki aparatom słuchowym czy implantom ślimakowym i bardzo chętnie poznają nowe dźwięki. Są też osoby, które muzykę odbierają głównie poprzez czucie wibracji. Niektórzy uznają to za atrakcyjne, niektórzy nie. Ale ogólnie patrząc na środowisko osób g/Głuchych, widzimy, że śpiewają piosenki w języku migowym, tańczą i jest to dowodem, że kultura muzyczna nie jest im obca.

Na co zwracać uwagę przy warsztatach z udziałem osób Głuchych i słabosłyszących?

Osoby Głuche i słabosłyszące korzystają z różnych form komunikowania się. Dla Głuchych priorytetem jest dostępność tłumacza języka migowego. Osoby słabosłyszące prawdopodobnie będą korzystały z odczytywania mowy z ust, więc potrzebują dobrej widoczności ust prowadzącego i innych uczestników. Ważne też jest zapewnienie pętli indukcyjnej/systemu FM.

Musimy pamiętać, że powyższe przedstawienie sposobów komunikacji nie jest jednoznaczne z tym, że zawsze tak jest. Są osoby, które korzystają z aparatów słuchowych, ale wolą tłumacza języka migowego niż pętlę indukcyjną. Idąc tym tropem, powinniśmy informować o wszystkich usługach dostępu i pozwolić samym zainteresowanym wybrać, co dla nich będzie najlepsze.

W przypadku osób Głuchych i słabosłyszących bardzo ważną rzeczą, o której nie możemy zapomnieć w czasie prowadzenia warsztatów, jest konieczność rozdzielenia sposobów przekazywania informacji. Obie grupy, by mieć pełny dostęp do informacji, skupiają swoją

uwagę albo na tłumaczu języka migowego/ na ustach prowadzącego albo na prezentowanych przedmiotach/ obrazach. W związku z tym, w sytuacji kiedy mamy prezentacje, pokazujemy przykładowe działania czy zdjęcia/nagrania, musimy na przemian mówić i pokazywać. Umożliwi to zainteresowanym odbiór komunikatu, a następnie odbiór treści wizualnych. Kiedy mówimy i pokazujemy jednocześnie, osoby niesłyszące gubią wątek, ponieważ muszą jednocześnie patrzeć na tłumacza/prowadzącego i obserwować prezentowane przedmioty.

Jak zrobić dostępne warsztaty dla osób niesłyszących? / WSKAZÓWKI

Uczestnicy z niepełnosprawnością słuchu będą czuć się swobodnie i komfortowo na naszym spotkaniu, jeśli spełnimy poniższe warunki:

Zapewnimy na sali krzesła ustawione w kole. Kiedy planujemy przygotować zadania wymagające siedzenia przy stole, warto ustawić stoły w kwadracie lub w kształcie litery U, a nie jako jeden długi stół. Takie ustawienie pozwala widzieć się nawzajem wszystkim uczestnikom. W trakcie takich spotkań wypowiedzi uczestników padają z różnych stron sali. O ile osoby słyszące usłyszą, a osoby Głuche korzystają z tłumacza języka migowego, to grupa osób słabosłyszących często może czuć się wyłączone z dyskusji, bowiem ani nie słyszy dobrze, ani nie zna języka migowego. Osoby migające nie zawsze mogą zobaczyć, co miga inna osoba, więc mogą się zdarzać momenty dyskomfortu.

Będziemy utrzymywać kontakt wzrokowy z odbiorcami. Należy więc zwracać się do nich bezpośrednio, nawet jeżeli jest tłumacz języka migowego. Nigdy nie patrzymy na tłumacza.

Będziemy Stać zawsze przodem do naszych uczestników. Należy unikać chodzenia po sali, odwracania się, zasłaniania ust rękoma czy różnymi rzeczami, np. trzymając kartkę papieru blisko ust. Utrudnia to odbiór treści.

Zapewnijmy dobre oświetlenie! Nie stajemy nigdy pod światło, ponieważ padający cień zasłania usta i ręce.

Przy promocji wydarzeń, sygnalizujemy wyraźnie, jakie zapewniamy usługi dostępu, np. tłumaczenie na język migowy i/lub napisy dla niesłyszących i/lub pętlę indukcyjną.

Wszelkie materiały wideo powinny mieć co najmniej napisy. Idealnie, jeżeli możemy wstawić zarówno napisy, jak i tłumaczenie na PJM. Prezentacje powinny zawierać najważniejsze

informacje, konkretne. Unikajmy długich, rozbudowanych zdań i nadmiaru zbędnych ilustracji. Rozprasza to uwagę.

Będziemy unikać pojedynczych wyrazów. Mówmy zawsze całymi zdaniami. Gwarantuje to większe szanse na odbiór i zrozumienie przekazu.

Będziemy Wykorzystywać wszystkie alternatywne sposoby komunikacji oraz wszelkie możliwe sposoby przekazania wiedzy, np. w postaci opisu + obraz.

Będziemy Mówić wyraźnym, naturalnym głosem, bez przesadnego zwalniania, przyspieszania tempa mowy czy przesadnie głośnego mówienia.

Kiedy na warsztatach jest tłumacz, zwracamy uwagę na jego czas migania, dostosujemy w razie potrzeby nasze tempo mówienia do tłumacza, by mógł spokojnie nadążyć z przekazywaniem wszystkich informacji.

Będziemy Zachęcać do aktywności, zadawania pytań czy proszenia o powtórzenie, ale bez wywierania presji.

4. FORMY I METODY EDUKACJI FILMOWEJ

Szukając najlepszej metody pracy z odbiorcami niewidomymi i G/głuchymi przez 2 lata prowadziliśmy cykl spotkań w różnych formach. Każda z nich okazała się mieć pewne wady i zalety. Żadna nie jest idealna.

Warsztaty

Niewidomi i Głusi to grupy bardzo od siebie różne. Inne rzeczy są interesujące dla każdej z tych grup, inne rzeczy sprawiają trudności. Na podstawie rozmów z odbiorcami i naszych wcześniejszych doświadczeń, doszliśmy do wniosku, że najlepszym rozwiązaniem jest organizowanie warsztatów oddzielnie dla osób niewidomych i dla osób niesłyszących.

Przygotowaliśmy jeden warsztat łączony dla niewidomych i Głuchych do filmu „Twój Vincent”. Pozostałe były rozdzielone. Dla niewidomych do filmów: „Demon” oraz „Dobrze się kłamię w miłym towarzystwie”. Dla Głuchych do filmu „Demon” oraz warsztaty filmowe dla grupy Młodzi Migają Muzykę z Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Głuchych im. Jana Siostrzyńskiego w Warszawie.

Twój Vincent

Warsztaty do filmu „Twój Vincent” przeprowadziła osoba nie będąca edukatorem filmowym, ale historykiem sztuki. Taki wybór prowadzącego był podyktowany specyfiką omawianego filmu. „Twój Vincent” to wyjątkowa na skalę światową animacja malarska. Na film złożyło się 65 tysięcy klatek, z których każda została ręcznie namalowana w technice olejnej. Film najpierw został nakręcony jako tradycyjny film aktorski. Aktorzy grali swoje role na specjalnie stworzonych planach, które wzorowane były na obrazach van Gogha. Następnie malarze przemalowywali każdą klatkę tak, by była odzwierciedleniem konkretnego dzieła van Gogha.

Dla zrozumienia wyjątkowości tego filmu niezbędne jest poznanie specyfiki malarstwa Vincenta van Gogha. Dla kogoś kto nigdy nie widział „Gwiazdzistej nocy” może być to bardzo trudne.

Prowadząca skupiła się na zagadnieniu warsztatu artystycznego i techniki malarskiej van Gogha. Jako wprowadzenie przeczytała uczestnikom wiersz inspirowany malarstwem holenderskiego mistrza.

„Paul Engle Autoportret

Farba wybucha w jakąś twarz.

Te oczy oskarżają - Słyszysz?

Jesteś szalony? Ten kapelusz

Ze strachu na mej głowie krzyczy.

A miejsce znasz,

Arles? Czy ja tam jestem? Co tu masz,

Nóż, pędzel? Trzeba uważać, tak czy tak.

To kłuje pigment w mojej brodzie.

I jeszcze tylko spłaszczyć twarz

Żeby pokazać zdrowe ucho.”

Następnie uczestnicy wykonali kilka ćwiczeń.

Ćwiczenie 1.

Prowadząca poprosiła uczestników o wymienienie skojarzeń z Vincentem van Goghem. Mogły to być rzeczy związane z jego biografią, twórczością, tym jak jest postrzegany, co o nim wiadomo.

Prowadząca zapisała wszystko na dużym arkuszu przyporządkowując odpowiedzi do kategorii: - osoba – charakter, wygląd, życie - sztuka – tytuły dzieł, określenia malarstwa

W ten sposób powstał pierwszy zarys postaci zbudowany z ogólnej wiedzy, wyobrażeń, i potocznych opinii o artyście. Określenia jakie się pojawiły to m.in: biedak, samotnik, nieszczęśliwy, gwałtownik, Słoneczniki, Gwiazdzista noc.

Ćwiczenie 2.

Prowadząca rozdała uczestnikom próbki malarskie zawierające charakterystyczną technikę nakładania farb przez van Gogha, do oglądania, dotykania. Następnie rozmawiała z uczestnikami o powierzchni obrazów van Gogha, sposobach nakładania farb. Zauważyła, że typową techniką było grube i wielowarstwowe ich nakładanie. Kreski scharakteryzowała jako: krótkie, w różnych kierunkach, chaotyczne, szybkie – jak uderzenia, sztywne, mocne, zmieniające rytm i układy. Zwróciła też uwagę na typowe dla van Gogha wijące się, niespokojne linie tworzące serpentyny i okręgi sprawiające wrażenie niestabilności, płynności malowanych kształtów. Podkreśliła, że na filmie te efekty osiągnięte zostały poprzez rozedrgane i przenikające się kadry.

Ćwiczenie 3.

Prowadząca rozdała uczestnikom różne rodzaje pędzli. Wyjaśniła jakie efekty wizualne można osiągnąć przy pomocy każdego z nich oraz jak wyglądały pociągnięcia pędzla van Gogha. Poprosiła uczestników aby naśladowali w powietrzu gesty malarskie van Gogha, sposób jego nakładania farby – krótkie, gwałtowne ruchy, kreski proste, sztywne, rytmiczne oraz długie wijące się ślimacznice

Ćwiczenie 4.

Prowadząca przybliżyła uczestnikom typową dla malarstwa van Gogha paletę barw i przedyskutowała z nimi skojarzenia jakie te kolory mogą wywoływać. Prowadząca przyniosła dużą kartkę w kształcie palety z napisanymi nazwami uczuć, obok nich wspólnie z uczestnikami doklejała kartki w kolorach, które mają podobny ładunek emocjonalny. Próbując pokolorować uczucia takie jak: miłość, cierpienie, zaduma, pasja, nienawiść, smutek, rozpacz otrzymano zestaw czystych i intensywnych barw, bez półtonów, łagodnych przejść.

Dobrze się kłamię w miłym towarzystwie

„Dobrze się kłamię w miłym towarzystwie” to włoski film o dość prostej konstrukcji fabularnej. Jest to opowieść o jednym wieczorze z życia grupy przyjaciół, w trakcie którego na

wspólnej kolacji zaczynają sobie zdradzać najskrytsze tajemnice. Choć na początku jest śmiesznie to z upływem czasu komedia zdaje się przeradzać w dramat.

Warsztaty poprowadził dokumentalista i operator kamery filmowej.

Na początku prowadzący zrobił wykład na temat podstawowych pojęć języka filmu. Wyjaśnił czym jest plan i jakie są jego rodzaje: daleki, ogólny, pełny, amerykański, średni, półzbliżenie, zbliżenie, detal. Następnie opowiedział o jednostkach podziału filmu: kadr, ujęcie, scena, sekwencja i film. Wyjaśnił czym są i zwrócił uwagę, że granice między nimi często są płynne. Można powiedzieć, że większość omawianego filmu była jedną długą sceną albo serią krótkich scenek.

Następnie prowadzący rozmawiał z uczestnikami o obejrzanym filmie. Wspólnie analizowano jakie plany czy kadry zostały zastosowane i jakie było znaczenie takiego ich doboru. Prowadzący zwrócił uwagę, że dobór środków wyrazu jest zawsze dopasowany do rytmu akcji. W omawianym filmie była ona raczej statyczna, głównie opierała się na dialogach prowadzonych we wnętrzach. Ujęcia były więc statyczne zastosowane plany nie zmieniały się zbyt często. Dominował plan amerykański pokazujący siedzących przy stole gości od kolan w górę. By dodać nieco dynamizmu kamera czasem się chwiała. Aby podkreślić wagę czyjejś wypowiedzi stosowano półzbliżenie lub zbliżenie. Detal pojawił się zaledwie kilka razy. Zbliżenie na kolczyki, o których była mowa we wcześniejszej kłótni albo na malowane czerwonym szminką usta. Prowadzący zwrócił także uwagę na inny aspekt obrazu jakim jest ostrość. Była ona zawsze taka sama na wszystkich postaciach znajdujących się w kadrze co ma sugerować, że reżyser nie próbuje zwrócić naszej uwagi na tylko jedną, wszystkie są równie istotne. Następnie prowadzący poświęcił chwilę na krótką analizę ścieżki dźwiękowej omawianego filmu. Początkowo akcji towarzyszy lekka muzyka sugerująca, że mamy do czynienia z komedią. Dialogi są wówczas splotem żartów i drobnych złośliwości mieszczących się jednak w konwencji luźnego towarzyskiego spotkania. Potem, kiedy bohaterowie ujawniają stopniowo swoje tajemnice, muzyka staje się przytłumiona i poważna jak z melodramatu albo dramatu obyczajowego. Jest tłem dla ich emocji. Niespodziewanemu zwrotowi akcji pod koniec filmu towarzyszy kolejna zmiana muzyki tym razem na żywiołową rockową piosenkę.

Ważnym elementem w ścieżce tego konkretnego filmu są dźwięki telefonów komórkowych bohaterów, m.in. bohater, który na skutek nieporozumienia zostaje uznany przez przyjaciół za geja, a następnie okazuje się kobieciarzem zdradzającym notorycznie swoją żonę ma jako dzwonek piosenkę Glorii Gaynor „I will survive”, która z jednej strony jest skargą zdradzonej kobiety, ale z drugiej po wykorzystaniu jej w kultowym dla środowisk LGBTQ filmie

stała się hymnem homoseksualistów. Następnie prowadzący wspomniał o tytule oryginalnym filmu „Perfetti Sconosciuti”, czyli Perfect strangers i wymienił z uczestnikami uwagi na ten temat.

Z ewaluacji przeprowadzonej po warsztatach wynika, że osobom niewidomym faktycznie brakuje znajomości podstawowych pojęć filmowych takich jak kadr czy plan. Uczestnicy warsztatów z niepełnosprawnością wzroku uznali przekazaną im wiedzę za ważną, ciekawą i przydatną. Jednakże formę zajęć uznali za dość monotonną. Opierała się w zasadzie jedynie na rozmowie. Zabrakło elementów praktycznych, np. pomocy dotykowych pomagających wyobrazić sobie to, o czym mowa.

Proponowane ćwiczenia na zajęcia mające na celu przybliżenie podstawowych pojęć z zakresu języka filmowego.

Ćwiczenie 1. Co to jest kadr?

Prowadzący przed zajęciami wycina z kartonu ramkę jako kadr i przygotowuje kilka wypukłych rysunków*. Aby wyjaśnić czym jest zbliżenie należy przygotować kilka wypukłych rysunków przedstawiających ten sam obiekt w różnych rozmiarach, np. twarz o wymiarach 10/10 cm, twarz o wymiarach 20/20 cm i twarz o wymiarach 30/30 cm. Na zajęciach prowadzący przykładą ramkę do odpowiedniego fragmentu rysunku, aby pokazać co jest w kadrze a co poza nim. Przykładając tę samą ramkę (kadr) do różnej wielkości obrazków raz zmieści w ramce całą twarz innym razem tylko jej fragment.

Ćwiczenia takie mogą być również atrakcyjne dla osób niesłyszących. Doświadczenie pomoże im zrozumieć pewne pojęcia. Należy jednak pamiętać o tym, że osoby niewidome znacznie więcej czasu poświęcą na dotykanie elementów niż osoby niesłyszące.

* Wypukły rysunek można wydrukować na specjalnej wygrzewarce lub przygotować samodzielnie wyklejając go plasteliną, sznurkiem, tekturą, filcem lub jakimkolwiek innym materiałem.

Ćwiczenie 2. Jak opowiedzieć o kształcie ekranu i przemianach, które przeszedł na przestrzeni lat?

Prowadzący przed zajęciami wycina z tektury kilkanaście kwadratów tej samej wielkości. Na zajęciach uczestnicy układają z nich samodzielnie kształt ekranu. Najpierw dawniej wykorzystywany prostokąt o wymiarach 3/4, a następnie aktualnie używany 9/16.

Jest to zdecydowanie bardziej działające na wyobraźnię niż proste stwierdzenie, że kiedyś ekran miał kształt zbliżony do kwadratu, a dziś jest wydłużonym prostokątem.

Demon

Film „Demon” to polski dramat jednak nie pozbawiony komicznych elementów. Jest przepełniony odniesieniami do polskiej kultury i do tradycji biblijnej. Nawiązuje do wydarzeń z przeszłości. Jest nakręcony w konwencji filmu grozy. Warsztaty poprowadzili edukatorzy filmowi.

Warsztaty dla niewidomych

Prowadzący omówił z uczestnikami treść i konstrukcję fabularną filmu a następnie jego stronę wizualną.

Na początku przeanalizował pierwszą i ostatnią scenę. Stanowią one klamrę narracyjną. W pierwszej scenie Piotr przyływa na barce przez rzekę. W ostatniej Żaneta odpływa tą samą barką. Prowadzący wspólnie z uczestnikami rozważał różne możliwe interpretacje tego zabiegu. Co miał symbolizować? Pojawiły się odpowiedzi, m.in. przejście z jednego świata do drugiego, przejście z jednego etapu życia do innego pożegnanie z przeszłością itp.

Następnie prowadzący analizował postać głównego bohatera Pytona/Piotra. Pyton jest byłym przestępcą Piotr ma być dobrym mężem. Przechodzi przemianę w trakcie nocy, którą spędził w starym domu. Sam mówi, że dziś umarł Pyton a narodził się Piotr. Prowadzący analizował z uczestnikami symbolikę i znaczenie imion bohatera. Pyton to wąż a więc zwierzę w chrześcijaństwie i judaizmie kojarzone z szatanem i ciemnymi mocami. Natomiast Piotr to imię apostoła, który dzierży klucze do nieba, a więc stoi na granicy dwóch światów. Podobnie główny bohater, gdy opęta go dybuk, stanie się połączeniem między światem żywych ludzi i światem duchów. Analizie poddano również symbolikę innej postaci, starego profesora o imieniu Szymon. Szymon to również apostoł, ale także Szymon Anski, autor sztuki Dybuk. Prowadzący przybliżył uczestnikom treść i problematykę sztuki i wskazał odniesienia do niej w fabule filmu. Następnie przeszedł do analizy innych nawiązań do różnych tekstów kultury. Jako istotny motyw wskazał chocholi taniec bohaterów w scenie przechodzenia z domu do stodoły i w trakcie zabawy weselnej. Taniec chocholi pierwszy raz pojawił się w sztuce Stanisława Wyspiańskiego „Wesele” z początku XX w. Następnie został wykorzystany w filmie Andrzeja Wajdy „Popiół i diament” nakręconym niedługo po wojnie. Pojawił się także w ekranizacji „Wesela” Wyspiańskiego również w reżyserii Wajdy oraz w filmie Wojciecha Smarzowskiego Wesele z 2004 r.

Prowadzący wskazał także odniesienia do kultury popularnej np. ojciec panny młodej próbujący zahipnotyzować gości jak Kaszpirowski.

Prowadzący wspominał także o istotnych faktach biograficznych dotyczących reżysera. Jego ojciec był egzorcystą więc Wrona miał styczność z tematyką ezoteryczną od dzieciństwa. W wywiadach mówił, że gdy rozpoczął pracę nad „Demonem” wiele osób mu radziło porzucenie tego tematu. W noc premiery „Demona” na Festiwalu Filmowym w Gdyni reżyser popełnił samobójstwo.

Następnie prowadzący przeszedł do analizy strony wizualnej filmu. Skupił się na jego kolorystyce. Wyjaśnił, że w filmie ważne są trzy kolory: żółty, biały i czerwony, przy czym ten pierwszy dominuje a pozostałe pojawiają się jako kontrapunkty np. biała suknia panny młodej z przeszłości lub czerwona krew płynąca z nosa Piotra w chwili ataku. Tonacja żółta dominuje, gdyż cały obraz jest pokazywany przez filtr w tym kolorze. Prowadzący wyjaśnił, że wywołuje to z jednej strony wrażenie niepokoju, a z drugiej przywołuje na myśl stare zdjęcia w sepii co sprawia, że film zdaje się pochodzić z odległej przeszłości.

Ćwiczenie 1. Jak wygląda obraz w sepii?

Prowadzący rozdał wszystkim kawałki cienkiego, półprzezroczystego pergaminu i wytłumaczył, że w czasie oglądania filmu miało się wrażenie patrzenia właśnie przez taki pozółkły pergamin lub przydymioną szybę.

Ćwiczenie 2. Jakie znaczenie mają wykorzystane kolory?

Prowadzący omówił z uczestnikami ich skojarzenia z kolorami dominującymi w filmie. Nawiązał również do znaczenia przypisywanego kolorom w kulturze - czerwony: miłość, wściekłość, namiętność, cierpienie; biel: czystość niewinność chłód.

W trakcie ewaluacji po warsztacie uczestnicy uznali za bardzo ciekawe nawiązanie do wątków biograficznych i odniesienia do treści intertekstualnych. Podobał im się nakreślony szeroki kontekst filmu. Osoby niewidome często nie znają klasycznych pozycji z kanonu filmowego dlatego nie wychwytyją nawiązań. Z drugiej strony nawet jeśli znają dzieła, do których reżyser czyni aluzję, często ich nie wytapują, gdyż odniesienia przeważnie dotyczą sfery wizualnej i nie są wystarczająco jasno uwidocznione w audiodeskrypcji. Słabowidzącym bardzo podobało się omówienie kolorów. Stwierdzili, że na filmie tego nie zauważyli, a dzięki warsztatom mają bogatszy obraz filmu. Niektóre osoby niewidome uznały jednak informacje o kolorach za zupełnie nieistotne i nieinteresujące. Woląłyby pogłębić dyskusję na temat samej

treści filmu. Niektórym brakowało wyjaśnienia na czym polegała specyfika ujęć typowych dla filmu grozy.

Warsztaty dla niesłyszących

Warsztaty prowadziła nauczycielka języka polskiego, zafascynowana światem kina. Wprowadzenie do tematu zajęć zaczęła od ogólnej dyskusji na temat filmu. Co było ciekawe, co się podobało, co odbiorcy zrozumieli. Prowadząca przed warsztatami przesała listę nowych słów dla tłumacza języka migowego, by mógł on też przygotować tłumaczenie na polski język migowy. Po krótkiej dyskusji prowadząca wyjaśniła ważne pojęcia, które wystąpiły w filmie: Dybuk, duch, egzorcyzmy, Chochół, chocholi taniec, kukły, marionetki, ballada, halucynacja, pejzaż wewnętrzny, jidysz, nastrój, groza. Opowiedziała również o istocie dźwięku, jaką rolę odgrywał on w filmie. Przygotowała fragmenty filmów, w których kluczowe były momenty muzyczne i przy pomocy dużego głośnika, opisywała dźwięk, a osoby niesłyszące mogły położyć ręce na głośniku i poczuć drżenie membrany. Prowadząca streściła również książkę Wyspiańskiego „Wesele” i wskazała najważniejsze postacie. Wspólnie z grupą zidentyfikowała podobieństwa między książką a filmem.

Z ewaluacji przeprowadzonej po warsztatach wynika, że osoby będące na warsztatach uznały je za wartościowe. Niesłyszący stwierdzili, że byli ciekawe, że sporo się dowiedzieli, że została pogłębiona ich znajomość języka polskiego, który tak naprawdę jest dla nich językiem obcym. Warsztaty były więc edukacyjne nie tylko pod względem filmowym, ale i językowym. Dla osób głuchych czytanie książek w języku polskim jest tak trudne, jak dla osób słyszących czytanie w niezbyt dobrze znanym języku obcym. Jako dodatkowa propozycja padła też próba pokazania dźwięku poprzez balony, które trzyma każdy uczestnik i czuje przechodzące przez nie wibracje – głośna muzyka puszczana z głośników pobudza drgania balonów.

Osoby niesłyszące wyraziły również zainteresowanie dodatkowym wyjaśnieniem sytuacji abstrakcyjnych, kolorów czy zachowań bohaterów.

Ćwiczenie 1. Co oznacza muzyka?

Prowadzący omawia znaczenie muzyki w filmie. Przybliży dźwięk poprzez umożliwienie dotknięcia głośnika i poczucia wibracji dźwięku pochodzącego z fragmentu filmu. Można również wykorzystać balony. Każdy z uczestników trzyma w rękach balony, a prowadzący odtwarza fragment filmu z określoną muzyką. Głośna muzyka, lecąca z głośników pobudza drgania balonów. Osoby niesłyszące mogą wówczas poczuć dźwięk i ocenić, czy jest spokojny,

czy wzbudza napięcie. Ważne jest jednak, by prowadzący starał się opisać rolę dźwięku i cel jego zastosowania.

Ćwiczenie 2. Nowe pojęcia.

Prowadzący wyjaśnia pojęcia występujące w filmie, np. dybuk, chocholi taniec. Omawia je, a następnie pokazuje zdjęcia.

Ćwiczenie 3. „Demon” a „Wesele” – podobieństwa.

Film *Demon* a książka *Wesele* Wyspiańskiego - wskazanie cech podobieństwa. Prowadzący udostępnia fragmenty z książki *Wesele*, uczestnicy czytają. Próbują przeanalizować tekst i wskazać podobieństwo, gdzie

Wesele fragmenty gdzie były podobne sceny, głuśi czytają i próbują sami przeanalizować. Wskazują podobieństwo między sceną/postacią w książce, a w filmie.

Warsztaty muzyczno-filmowe dla osób niesłyszących

W ramach projektu, uczestniczyliśmy również w warsztatach muzyczno-filmowych grupy Młodzi Migają Muzykę. Jest to grupa uczniów niesłyszących z Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Głuchych w Warszawie, którzy przygotowują teledyski w polskim języku migowym. Zaprośiliśmy do współpracy reżysera, jednego z uczniów Kazimierza Karabasza i Lidii Zonn. Jego zadaniem było podzielenie się swoim doświadczeniem z grupą i wsparcie merytoryczne i techniczne przy realizacji nowego teledysku.

Prowadzący zaczął od teorii, czym jest scenariusz, jak należy go konstruować oraz jakie są jego wymogi. Opowiedział także o teledysku, jako oddzielnym gatunku filmowym. Wyjaśnił takie pojęcia jak: analiza dramaturgiczna, draft, plan, perspektywa, scenopis, storyboard, kostium, aranżacja. Na warsztatach zostały omówione również kwestie oświetlenia, zostały pokazane różnice między kamerą w ruchu, a kamerą statyczną. Wiedzę teoretyczną uczestnicy wykorzystali pracując nad swoimi scenariuszami, dyskutowali o tym jak się zachować przed kamerą oraz jak przygotować dobrą aranżację.

Warsztaty były skierowane wyłącznie do młodzieży niesłyszącej. Zapewniony był tłumacz języka migowego. Duże znaczenie miał fakt, że młodzież mogła pracować samodzielnie pod okiem doświadczonej osoby.

Spotkanie z ekspertem i dyskusja

W tym przypadku zajęcia były wspólne dla osób niewidomych i niesłyszących. Odbywały się po filmie w sali kinowej. Na scenę zapraszany był ekspert, z którym moderator przeprowadzał około piętnastominutową rozmowę a następnie był czas na pytania z sali. Każde z takich spotkań było tłumaczone na PJM .

W tej formule odbyły się 4 wydarzenia. Były to spotkania do filmów: „Życie animowane”, „Maria Skłodowska-Curie”, „Kochankowie z księżycą” oraz dodatkowo, ponadplanowo „Chór”.

Życie Animowane jako film dokumentalny. Dokument opowiada historię chłopca ze spektrum autyzmu, dla którego filmy Disneya stały się nicią porozumienia ze światem. W filmie występują fragmenty animowane. W roli eksperta wystąpił reżyser filmowy. Najpierw jako wprowadzenie omówił główne wątki dramaturgiczne i użyte środki techniczne zwracając uwagę na sposób ich wykorzystania w filmie. Na przykładzie kilku scen omówił ustawienia kamery i sposób jej pracy. Starał się przedstawić różnice i podobieństwa w sposobie realizacji filmów dokumentalnych i filmów fabularnych. Zwrócił uwagę, m.in. na fakt, iż w filmie dokumentalnym ujęcia są znacznie dłuższe. Poruszył także kwestię pracy na planie filmowym przy obu rodzajach produkcji. Opowiedział czym się różni praca z aktorem od pracy z bohaterem filmu dokumentalnego. Odpowiadając na pytania z sali mówił o tym do jakiego stopnia film dokumentalny jest prawdziwy a ile jest w nim planowanych i zaaranżowanych elementów. Inne pytanie dotyczyło elementów animowanych. Ekspert wspólnie z widzami zastanawiał się dlaczego do dokumentu wprowadzono animację, i jakie znaczenie miała ona w określonych scenach. Przy okazji poruszona została także kwestia techniki tworzenia animacji.

Przykładowe ćwiczenia do dyskusji.

Omówienie środków technicznych

Technika tworzenia animacji

Film dokumentalny a fabularny - różnice i podobieństwa

Maria Skłodowska-Curie jako film biograficzny. W roli eksperta wystąpił edukator filmowy. Opowiedział przede wszystkim o specyfice filmu biograficznego. Jakże są jego ograniczenia, jakie wyzwania stawia przed twórcami. Nawiązał także do faktu, iż ten gatunek zdobywa w ostatnich latach na świecie i w Polsce co raz większą popularność. Wspólnie z widzami starał się odpowiedzieć dlaczego tak się dzieje.

Omawiając warstwę wizualną zwrócił uwagę na dwa ciekawe zabiegi formalne budujące tożsamość głównej bohaterki. Po pierwsze kolorystyka dominująca to zielenie i błękity co miało nawiązywać do poświaty promieniotwórczych pierwiastków z laboratorium. Po drugie przywołał i porównał ze sobą dwie sceny kąpieli Skłodowskiej. W pierwszej, niemal na początku filmu, kobieta zanurza się w bali z wodą ubrana w halkę. Nawet w tak intymnej sytuacji jak kąpiel nie jest w stanie się rozebrać. Mimo iż poza nią w łazience nie ma nikogo wstyd jest zbyt silny. Następnym razem gdy oglądamy ją w kąpielni jest naga a rozbudzona przez romans zmysłowość i kobiecość wprost z niej emanują.

Ćwiczenie 1. Znaczenie scen.

Prowadzący przyrównuje sceny z filmu. Na przykład wykorzystuje sceny kąpieli Skłodowskiej, kiedy zanurza się w bali z wodą i ubrana w halkę (wstyd, intymność) oraz kiedy bierze kąpiel, gdy jest naga (romans, zmysłowości, kobiecość). Pokazuje ujęcia tych scen, kładzie etykiety z nazwami: wstyd, intymność, romans, zmysłowość, kobiecość i prosi uczestników, by dopasowali etykiety do ilustracji. Następnie wspólnie omawiają charakter i znaczenie tych scen.

Kochankowie z księżycą przykład niezwykłego świata stworzonego przez reżysera. Zaproszonym ekspertem był reżyser i wykładowca z Warszawskiej Szkoły Filmowej. Rozmowa miała na celu przybliżyć odbiorcom fenomen kina Wesa Andersona. Prowadzący mówiąc o stronie wizualnej zwrócił uwagę przede wszystkim na magiczny i niemal bajkowy wygląd świata przedstawionego. Bardzo ważną rolę odgrywają w nim kolory: wyraźne, kontrastowe czasem wręcz rodem z kreskówki. Do baśni nawiązuje też wiele ujęć, np. bohaterka wyglądająca w deszczu przez okno ze swojej wieży. Prowadzący zwrócił również uwagę na bogactwo nawiązań do kultury i popkultury światowej. Wskazał sceny inspirowane twórczością Quentina Tarantino, np. taniec dwójki bohaterów w obozowisku. Sceny z obozu skautów natomiast nawiązują do bogatej tradycji filmów o tematyce wojennej

Ćwiczenie 1. Charakterystyka filmu.

Prowadzący pokazuje zdjęcia z filmów. Wykłada również różne etykiety z opisami, np. kreskówka, dokument, intensywne kolory, wyblakłe kolory. Uczestnicy starają się dopasować etykiety do obrazów z filmu. Wspólnie opisują charakterystykę filmu.

Ćwiczenie 2. Podobieństwa w filmie a znanych nam baśniach.

Pokazanie zdjęć z baśni i przyrównanie do kadrów z filmu, np. bohaterka wyglądająca po deszczu z okna swojej wieży – z jaką bajką się kojarzy?

Ćwiczenie 3. Kto to jest Wes Anderson?

Charakterystyka Wesa Andersona i dlaczego jego filmy są dobre?

Chór jako film zaangażowany społecznie.– krótką dyskusję po filmie przeprowadził młody chłopak, Głuchy. Był tłumacz, który tłumaczył z języka migowego na foniczny. Dyskusja nawiązywała do równości, że każdy z nas jest taki sam, a występują w życiu codziennym sytuacje, kiedy czujemy się wyizolowani, dyskryminowani. Zaprosiliśmy do prowadzenia dyskusji osobę Głuchą, by porozmawiać z dziećmi o integracji w społeczeństwie, o tym, co może łączyć ludzi pełnosprawnych i osobami z niepełnosprawnościami. Co ciekawe były to pierwsze warsztaty prowadzone w polskim języku migowym Warto, by czasem też zajęcia dedykowane osobom niepełnosprawnym były prowadzone przez kogoś, kto sam tej niepełnosprawności doświadcza. Ma to wtedy również wymiar edukacyjny.

Ćwiczenie 1. Pogadanka edukacyjno-moralna.

Nawiązanie do różnych grup społecznych, do równości i szacunku do drugiego człowieka.

Wykład

Formę wykładu z prezentacją zastosowaliśmy tylko raz przy okazji filmu animowanego „Muminki”. Prowadzącą spotkanie była reprezentantka studia animacji filmowej, które wyprodukowało film. Odbiorcami były dzieci niewidome, Głuche oraz pełnosprawne. Całe spotkanie było tłumaczone na polski język migowy. Tematem rozmowy był proces tworzenia animacji. Ponieważ wykład był skierowany do dzieci był on dość interaktywny. Prowadząca zadawała dzieciom wiele pytań a dzieci chętnie odpowiadały. Jako wsparcie służyła

prowadzącej kolorowa prezentacja multimedialna. Dla dzieci Głuchych taka forma okazała się interesująca. Dla dzieci niewidomych jednak samo słuchanie opowieści byłoby nużące. Dlatego przygotowaliśmy pomoce dotykowe. Dzieci mogły dotknąć wyciętego z pianki kształtu muminka. Prowadząca również uwzględniła elementy audiodeskrypcji slajdów w swojej opowieści.

Ćwiczenie 1. Technika stworzenia animacji i jej rodzaje.

Prowadzący omawia technikę stworzenia animacji lalkowej, jako techniki komputerowej. Omawia również animację rysunkową (lata 90). Pokazuje przykładowe zdjęcia z filmu "Magiczna Zima Muminków" oraz z bajki rysunkowej i przyrównuje. "Magiczna Zima Muminków" jest odzwierciedleniem bajki z lat 80.

Ćwiczenie 2. Memory.

Dla dzieci: memory w postaci par - jedna karta z ilustracją z lat 80, druga z lat 90. Przy znalezieniu par, dzieci wskazują na różnice, np. rysunkowy ogień, a w formacie komputerowej.

Ćwiczenie 3. Tworzenie animacji.

Prowadzący rozdaje każdemu dziecku po dziesięć karteczek. Prosi, by dzieci na pierwszej kartce narysowały kółeczko. Na kolejnej kółeczko z jednym promykiem. Na kolejnej kółeczko z dwoma promykami. Dzieci rysują kółeczka i dziesięć promyczków, na końcu w słońcu rysują buźkę uśmiechniętą. Składają kartki kolejno i spinają. Przewracając szybko stronami, widzą efekt animacji.

Wskazówki dla prowadzących zajęcia

Przygotowując warsztaty, starajmy się wcześniej dowiedzieć, jak najwięcej o grupie warsztatowej: wiek, zainteresowania, niepełnosprawność, potrzeby.

Konsultujmy nasze pomysły z ekspertami, najlepiej z osobami, które same mają niepełnosprawność.

Przygotowując prezentacje multimedialną musimy pamiętać, że jeśli wykorzystujemy materiały filmowe, niezbędne są napisy lub tłumaczenie na język migowy Dla osób niesłyszących oraz audiodeskrypcja dla osób niewidomych.

Powidoki. Przykładowe ćwiczenia.

Ćwiczenie 1. Geneza tytułu.

Powidok, nazywany również Kontrast lub obraz następczy - zjawisko optyczne polegające na tym, że po wpatrywaniu się w jakiś kształt, a następnie odwróceniu wzroku, w oczach pojawia się na chwilę ten sam, zamazany kształt w barwie dopełniającej, np. czerwone zachodzące słońce pozostawi w oczach swój okrąg w barwie zielono-niebieskiej - źródło: definicja z Wikipedii.

Prowadzący prosi uczestników, by przez kilka dłuższych chwil wpatrywali się w światło, a następnie nagle skierowali wzrok w ścianę. Przed oczami pojawią się białe plamki.

Ćwiczenie 2. Charakterystyka twórczości Strzemińskiego.

Prowadzący prezentuje prace Strzemińskiego. Pyta o występujące tam kolory, o kształty. Prace Strzemińskiego jako prace głównie bez określonego schematu. Różnego wzoru/kształtu plamy farb. Kontury wyznaczane są po prostu poprzez kontrast kolejnej "plamy". Czasami na kolorach widać nakładające się same kontury. Można również wykorzystać zdjęcia, wykorzystywane do wykrycia daltonizmu. Pokazując obrazek składający się z różnych obrazków, ale o podobnych kolorach, przybliżamy temat związany z nakładającymi się kolorami. Oprócz tych kropek, widzimy również innego koloru cyfry. Czasami są one bardziej skonstrastowane z pozostałymi kropkami, czasami mniej. Można więc nawiązać do prac Strzemińskiego. Niektóre obrazy są bardziej skonstrastowane i widzimy wyraźnie kontury, a czasami te kontury nam się zlewają ze względu na podobne kolory.

Niewidomi

Ćwiczenie 1. Charakterystyka twórczości Strzemińskiego.

Podobnie jak w ćwiczeniu dla niesłyszących prowadzący przedstawia charakterystykę prac Strzemińskiego.

Prowadzący przygotowuje kartkę. Do tego wycina różnego koloru kształty oraz różne ramki o zupełnie różnych kształtach. Uczestnicy nakładają na różne sposoby wycięte kształty na kontury, kontury na kształty.

Milczenie. Przykładowe ćwiczenia.

kontekst filozoficzny

Zimna wojna. Przykładowe ćwiczenia.

Kolory filmów- sepia, czarno białe, kolorowe – pokazanie różnych scen z różnych filmów, w różnych odcieniach, przedstawienie kolorów

Dusza i ciało. Przykładowe ćwiczenia.

Ilustracje różnych scen, skąd wiadomo kiedy się coś śni, kiedy nie? Wskazywanie cech.

Symetria. Przykładowe ćwiczenia.

Ćwiczenie 1. Co to znaczy „grypsera”?

Wyjaśnienie pojęcia *grypsera*. Pokazanie kilku przykładów grypsery. W nawiązaniu do filmu: pokazanie przykładowych cytatów z filmów. Połączenie sceny z napisami z grypserską i kilka odpowiedzi co to może znaczyć.

Ćwiczenie 2. Charakterystyka więzienia – przedstawiony obraz.

Pokazanie ujęć z filmów, omówienie ważnych elementów, charakterystyka więzienia. Jaki panuje klimat?

Planując wspólną dyskusję dla osób z niepełnosprawnościami wzroku i słuchu należy pamiętać, o tym, że często grupy te wypowiadają się przez pryzmat własnych doświadczeń i potrzeb. Stąd trzeba z wyczuciem planować, kiedy możemy pozwolić sobie na wspólne spotkanie, a kiedy lepiej rozdzielić grupy.

Przygotowując zajęcia dla osób z niepełnosprawnością słuchu starajmy się oferować wszelkie alternatywne sposoby komunikacji, tj. napisy, pętlę indukcyjną, systemy FM itd.

Wybierajmy tłumacza polskiego języka migowego (PJM), nie systemowego (SJM). SJM jest subkodem, więc dla osób Głuchych ta forma komunikacji nie będzie w pełni zrozumiała.

W przypadku dyskusji czy wykładów odbywających się po seansie w sali kinowej należy wziąć pod uwagę, że może być to sytuacja mało komfortowa dla osób słabosłyszących. Wypowiedzi uczestników padają z różnych stron sali. O ile osoby niewidome słyszą, a osoby Głuche korzystają z tłumacza języka migowego, to grupa osób słabosłyszących często może czuć się wyłączona z dyskusji, bowiem ani nie słyszy dobrze, ani nie zna języka migowego.

W przypadku warsztatów, warto, by sala warsztatowa miała krzesła ustawione w kole. Wtedy Głusi będą mogli bez przeszkód widzieć tłumacza. Kiedy planujemy przygotować

zadania wymagające siedzenia przy stole, warto ustawić stoły w kwadracie a nie jako jeden długi stół. Takie ustawienie pozwala widzieć się nawzajem wszystkim uczestnikom.

Dla osób głuchych bardzo ważny jest kontakt wzrokowy. Prowadzący powinien mówić do uczestników a nie tłumacza. Jeśli będzie zwracał się tylko do osób, które mówią, osoby Głuche będą się czuły pominięte. Brak dobrego kontaktu z prowadzącym będzie rzutował nie tylko na atmosferę zajęć ale także na ich efektywność.

Dla osób niewidomych bardzo ważne są pomoce dotykowe. Pomagają sobie one wyobrazić to o czym mówi prowadzący.

5. WYZWANIA EDUKACJI FILMOWEJ

Temat edukacji filmowej dla osób niewidomych czy niesłyszących jest tematem nowym. Głównym, najważniejszym problemem jest brak wykwalifikowanych edukatorów, którzy wiedzą, jak można w sposób ciekawy, ale i dostępny przeprowadzić warsztaty. Edukatorzy nie znają potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Możliwe, że pojawia się też obawa, że nie podołają zadaniu i nie przełożą w sposób dostępny wiedzy. W tym momencie niewątpliwie wskazana jest współpraca edukatorów ze specjalistami czy samymi osobami z grupy docelowej, dla której mają być przygotowane zajęcia. Niestety, edukatorzy nie wiedzą, czego potrzebują odbiorcy, a z kolei odbiorcy nie wiedzą, o co mogą zapytać. Nie wiedzą, co jest ważne w filmie i na co warto zwrócić uwagę.

Edukacja filmowa dla osób z niepełnosprawnościami jest tematem nowym, wcześniej nieeksplorowanym. Dlatego wypracowanie schematów i zasad takiej pracy wymaga dużo wysiłku i czasu. Jest to długotrwały proces, ale metodą prób i błędów, można doprowadzić całość przedsięwzięcia do sukcesu.

Wyzwań związanych z edukacją filmową osób z niepełnosprawnościami jest wiele i są zróżnicowane. Zależą one w dużym stopniu od niepełnosprawności danej grupy odbiorców. Głusi będą chcieli raczej poznać filmy polskie, bo to do nich mają najbardziej ograniczony dostęp. Niewidomi natomiast w większym stopniu będą zainteresowani filmami zagranicznymi, bo polskie, choć w niewielkim stopniu są w stanie poznać samodzielnie.

Niepełnosprawność wzroku

Sposobem na udostępnianie osobom z niepełnosprawnością wzroku filmów jest już opisana powyżej audiodeskrypcja. Niestety często ścieżka dialogowa jest tak bogata, że nie ma czasu nie tylko opisać wyglądu bohaterów czy scenerii ale nawet umieścić etykiet z imionami. Czasem zdarza się, że w filmie zastosowano ciekawe zabiegi formalne. Na informację o tym w trakcie filmu również nie ma miejsca. Wtedy można posiłkować się tzw. audiowstępnem czyli kilkudzaniowym wprowadzeniem, w którym możemy umieścić informacje ważne dla odbioru filmu. Rozwiązanie takie zastosowano w przypadku filmów: „Dobrze się kłamię w miłym towarzystwie”, „Demon”, „Twój Vincent” i „Zimna wojna”. W pierwszych dwóch

przypadkach wstęp był dość długi, skupiał się na wyglądzie aktorów i został przeczytany przed rozpoczęciem filmu. W kolejnych filmach była to zwięzła informacja o technice nakręcenia filmu i została odczytana w trakcie napisów początkowych. W przypadku „Zimnej wojny” twórcy audiodeskrypcji za istotne informacje uznali fakt, że jest to film czarno-biały oraz że jest nakręconym w nietypowym formacie. Obraz zbliżony do kwadratu zamiast wydłużonego prostokąta. Z ewaluacji po seansach można wnioskować, że osoby niewidome niechętnie odnoszą się do zbyt długich i narzucających jednoznaczną interpretację audiowstępów. Przy okazji filmu „Demon” uczestnicy stwierdzili, że audiowstęp był za długi i zbyt szczegółowy. Nie podobało się zasugerowanie, iż jedna z bohaterek ma się kojarzyć z Rachelą z „Wesela”. Kontrowersje budziły określenia próbujące oddać sposób prowadzenia kamery, np. kamera patrzy z dołu lub kamera prowadzi samochód Piotra. Dla niektórych były zupełnie niezrozumiałe. Innym się podobały, gdyż dawały możliwość zorientować się w sposobie przedstawiania obrazu. Rozbudowane porównania, np. „Żaneta obraca się za nim jak kwiat za słońcem” zostały uznane za zbędne ozdobniki.

W przypadku filmu „Dobrze się kłamię w miłym towarzystwie” podstawowy problem przy tworzeniu audiodeskrypcji polegał na niezwykle rozbudowanej ścieżce dialogowej. Wypowiedzi bohaterów niemal nie pozostawiają audiodeskryptorowi miejsca nawet na etykiety. Dlatego niezbędny był audiowstęp choć w minimalnym stopniu charakteryzujący wygląd bohaterów. Jednakże tu znów uczestnicy uznali go za zbyt drobiazgowy. Postaci było sporo, zanim więc uczestnicy pokazu usłyszeli opis ostatniej, zdążyli zapomnieć czego dowiedzieli się o pierwszej. Zwrócono także uwagę na to że niepotrzebnie tyle samo uwagi w opisie poświęcono postaci epizodycznej jaką jest Sofia, co pozostałym bohaterom zajmującym więcej miejsca. Wpłynęło to na dodatkowe wydłużenie audiowstępu. Wątpliwości uczestników wzbudził także podany w opisie postaci wiek. Nigdzie w filmie informacja na ten temat nie pada. Można więc pomyśleć, że audiodeskryptor go sobie wymyślił, lub, że opierał się na faktycznym wieku aktorów co obniża zaufanie do reszty audiodeskrypcji. Zamiast pisać, że Pepe ma 43 lata a Bianca 31, lepiej powiedzieć, że Pepe to mężczyzna około czterdziestki a Bianca to kobieta około trzydziestki.

Wszyscy uczestnicy zgodnie stwierdzili, że w audiowstępie brakowało im opisu scenerii zwłaszcza mieszkania, w którym rozgrywa się akcja. Jest to zapewne mieszkanie eleganckie i luksusowe. Więcej mówiące o bohaterach niż ich ubrania. Uczestnicy stwierdzili, że woleli by taką informację niż rozbudowane opisy bohaterów, gdzie zdaniem uczestników wystarczyły po dwie czy trzy ogólne informacje, np. Bianca to szczupła blondynka około trzydziestki ubrana w elegancką sukienkę, Pepe to mężczyzna około czterdziestki ubrany na sportowo.

Podsumowując audiowstępowanie jest dobrym rozwiązaniem, ale nie może być zbyt długie i szczegółowe. Lepiej jest także gdy zostaje odczytane w trakcie napisów, a nie przed filmem. Wtedy nie wpływa na komfort odbioru widzów nie korzystających z audiodeskcpcji. Nie muszą oni czekać.

Niepełnosprawność słuchu

W przypadku osób niesłyszących, najlepszym udogodnieniem jest przygotowanie trzech form wspomagających pełny odbiór treści: tłumaczenie na język migowy, pętla indukcyjna, napisy. Odpowiedź na pytanie co lepsze: napisy, czy tłumaczenie na język migowy jest kwestią trudną, ze względu na zróżnicowane potrzeby samych zainteresowanych. Są osoby, które korzystają z każdego wsparcia, są osoby które tylko migają, albo osoby, które mają korzyści słuchowe z aparatów słuchowych czy implantów ślimakowych.

Barierą, z którą się spotykają osoby z niepełnosprawnością słuchu, jest stereotyp, że g/Głusi nie mówią i tylko migają. Środowisko to jest na tyle zróżnicowane, że nie można powiedzieć, że osoba, która korzysta z aparatów słuchowych nie rozumie języka migowego, czy osoba g/Głucha zupełnie nic nie słyszy w aparacie. Dlatego oferując udogodnienia, stosujemy wszelkie alternatywne możliwości i pozwólmy samym zainteresowanym zdecydować, co dla nich będzie najlepsze.

Dużo osób z niepełnosprawnością słuchu odczytuje mowę z ust, więc musimy również pamiętać o tym, by nasze usta były dobrze widoczne. Starajmy się nie zasłaniać ust rękoma, odwracać się, czy palić papierosów/żuć gumy. Niesłyszący uczą się komunikacji w warunkach naturalnych, więc tak naprawdę przesadne mówienie głośno czy wolno, paradoksalnie utrudnia odczytanie komunikatu. Związane jest to z tym, że zniekształcamy tym nasz naturalny układ ust.

Edukacja jest prawdziwym wyzwaniem. Ale by warsztaty były ciekawe i dostępne, warto pamiętać o paru kwestiach:

Osoby z niepełnosprawnością, podobnie jak osoby pełnosprawne mają różne zainteresowania. I to, czy ktoś przyjdzie, czy nie na zajęcia, może być też najzwyczajniej związane z zainteresowaniem.

Nie zrażajmy się, że na nasze spotkanie przychodzi mało osób. Edukacja filmowa jest tematem mało popularnym, dużo osób nie wie, czego może się spodziewać i brak ich obecności może być związany z niewiedzą.

6. DEFINICJE ORAZ UDOGODNIENIA

Definicje

Osoba niewidoma – osoba, która nie widzi od urodzenia lub, funkcjonalnie, osoba, która nie widzi zupełnie nic, ewentualnie widzenie jest tak szczątkowe, że osoba ta funkcjonuje bazując na pozostałych czterech zmysłach.

Osoba ociemniała – osoba, która straciła wzrok po piątym roku życia. Grupa ociemniałych jest znacznie liczniejsza niż grupa niewidomych od urodzenia.

Osoby niewidome w znakomitej większości poruszają się po mieście samodzielnie. W tym celu korzystają z białej laski lub psa przewodnika. Pies przewodnik ma prawo wejść ze swoim właścicielem do każdego miejsca publicznego, np: sklepu, urzędu, szpitala, poczty, kina, teatru, muzeum czy szkoły. Psa przewodnika można rozpoznać po specjalnej uprzęży w jaką jest ubrany. Kiedy pies ma ją na sobie, nie wolno go zaczepiać: głaskać, cmokać a nawet patrzeć mu w oczy, bo to uniemożliwia mu skuteczne wypełnianie obowiązków przewodnika. Aby trafiać bezbłędnie w pożądane miejsce, osoby niewidome uczą się drogi razem z instruktorem orientacji przestrzennej. Zdarzają się także osoby niewidome mniej samodzielne, które potrzebują stałego wsparcia asystentów.

Nie wszystkie osoby niewidome znają alfabet Braille'a. Osoby niewidome od urodzenia uczą się go w szkole, ale osoby, które straciły wzrok jako dorośli, często nie muszą lub nie chcą go poznawać. Dzieje się tak w dużej mierze za sprawą nowoczesnych technologii, które umożliwiają samodzielne czytanie, pisanie, komunikowanie się z innymi osobami bez znajomości brajla.

Osoba słabowidząca – osoba z dysfunkcją wzroku. Czasem, choć nie zawsze korzysta z pomocy optycznych: lupa, okulary, monokular. Pożądanym udogodnieniem dla niej jest powiększona czcionka, w kroju bezszeryfowym oraz podwyższony kontrast. Może poruszać się z białą laską lub bez niej.

Zdecydowana większość osób z niepełnosprawnością wzroku korzysta z komputera i telefonu komórkowego. Urządzenia te są wyposażone w czytnik ekranu czyli program odczytujący na głos wszystko. A także specjalne aplikacje do powiększania tekstu czy obrazu jak lupa.

Osoby z niepełnosprawnością wzroku mogą mieć dużo niższe kompetencje w zakresie rozpoznawania kodów wizualnych niż osoby widzące. Dotyczy to zwłaszcza osób niewidomych od urodzenia. Bardzo często nie znają symboliki kolorów, nie rozpoznają nawiązań do znanych dzieł sztuki światowej, kultowych scen filmowych czy ikonicznych wizerunków znanych osób, bo nigdy ich nie widziały i najprawdopodobniej nigdy nikt ich nie opisał. Podobna sytuacja może dotyczyć powszechnie rozpoznawalnych gestów jak np. gest ok lub gest łapania autostopu. Podstawowe pojęcia z zakresu opisu sztuk wizualnych (perspektywa, ostrość) również mogą być dla nich niezrozumiałe.

Osoba głucha /niestysząca – osoba z niepełnosprawnością słuchową. Może komunikować się werbalnie z otoczeniem, ale ma problem z identyfikacją, np. niektórych wyrazów, głosek. Może znać język migowy lub go nie znać, często wspomaga się odczytywaniem mowy z ust, niekoniecznie perfekcyjnie. Osoby te mają deficyty słuchu uniemożliwiające (lub w znacznym stopniu utrudniające) słyszenie.

Osoba Głucha – osoba niestysząca natywnie posługująca się polskim językiem migowym utożsamiająca się z kulturą Głuchych. PJM jest dla większości osób Głuchych językiem pierwszym, wtedy język polski jest językiem drugim. Głusi uczą się polszczyzny tak jak języka obcego. Co ważne, piszemy „Głuchy” z wielkiej litery, ponieważ osoby te uważają się za mniejszość kulturowo-językową.

Osoby g/Głuche – ogół osób niestyszących. Określenie to odnosi się zarówno do osób głuchych od urodzenia jak i osób, które straciły słuch w dorosłości a więc zarówno do tych dla których PJM jest językiem pierwszym jak i do tych, które się go nauczyły w dorosłości a nawet osób, które go nie znają.

Nie stosujemy określenia „głuchoniemy”, gdyż jest ono odbierane negatywnie. Niesie ono ze sobą błędne skojarzenie osoby niestyszącej jako człowieka bez języka.

Osoba słabostysząca – osoby te przeważnie korzystają ze sprzętu wspomagającego słuch, są w stanie komunikować się werbalnie z otoczeniem. Często nie znają one języka migowego.

Usługi dostępu dla osób z niepełnosprawnościami sensorycznymi

Audiodeskrypcja – werbalny opis treści wizualnych zawartych w dziele sztuki, spektaklu, filmie itp., przeznaczony dla osób z niepełnosprawnością wzroku. Najpopularniejszy symbol oznaczający audiodeskrypcję to litery AD z dwoma nawiasami prawostronnymi za literą D. Audiodeskrypcja może być mówiona na żywo lub nagrana. Przy opisie dzieł audiowizualnych lub wydarzeń na żywo najważniejsze jest, by przekazać akcję, jednocześnie mieszcząc się między dialogami czy wypowiedziami osób na scenie.

Tyflografiki – wypukłe rysunki, na których zaznaczono najważniejsze elementy dzieła. Tyflografika nie może być zbyt szczegółowa, aby była czytelna. Powinna być prezentowana na sztywnym podłożu np. położona na stole lub przypięta do twardej podkładki. Profesjonalna tyflografika jest najczęściej odlana z plastiku. Jej wykonanie jest dość kosztowne. Inną propozycją jest folia do rysowania, której większość niewidomych dzieci używa w szkole do nauki geometrii. Do rysowania na niej można użyć długopisu lub ołówka. Dzięki specjalnej gumowej podkładce, każda narysowana na folii kreska staje się wypukła. Są też zupełnie domowe sposoby tworzenia tyflografik. Można sięgnąć po plastelinę, filc czy cienką piankę i przy ich pomocy wykleić wypukły rysunek.

Makiety przestrzenne – pomniejszone, trójwymiarowe kopie oryginalnych eksponatów. Tworzy się je do obiektów dużych, których nie można dokładnie poznać dotykając oryginału (np. budynki, duże pomniki) i do obiektów, których nie wolno dotykać (np. kruche rzeźby lub naczynia). Makiety można wykonać samemu, z kartonu, gliny lub modeliny. Można zamówić wydruk 3D lub profesjonalny odlew z metalu lub tworzywa sztucznego.

Sprzęty wspomagające słyszenie

Panuje błędny stereotyp, że wystarczy głośny dźwięk, by poprawić rozumienie i słyszenie. Do usprawnienia odbioru dźwięku bardziej potrzebne jest jednak wyeliminowanie zakłóceń oraz zniekształceń zewnętrznych, a w szczególności pogłosu, który aparat słuchowy dodatkowo zwiększa. Nie możemy zatem twierdzić, że osobom z wadą słuchu nie przeszkadzają hałasy czy inne dźwięki z zewnątrz. Są one właśnie często czynnikami zakłócającymi możliwość zrozumienia przekazu werbalnego. Należy pamiętać, że:

Słyszeć nie znaczy rozumieć! – osoby, które korzystają z jakiegokolwiek sprzętu wspomagającego słyszenie, mogą słyszeć wiele dźwięków. Należy mieć świadomość, że czym innym jest słyszenie tych dźwięków, a czym innym rozumienie. Jest to szczególnie ważne w odniesieniu do rozumienia mowy. Wiele osób słyszy dźwięk, aparaty czy implanty wspomagają słyszenie poprzez sygnalizację, że coś się dzieje, że coś słyhać. Najlepsze rozumienie mowy występuje wówczas, gdy osoby z niepełnosprawnością słuchu mogą widzieć twarz rozmówcy, gdy usta rozmówcy nie są niczym zasłonięte, gdyż niesłyszący/ niedosłyszający wspierają się wówczas odczytywaniem słów z ruchu warg. Ważne jest również zachowanie kontaktu wzrokowego.

Każdy sprzęt, który wspomaga słyszenie, jest tylko protezą! Żadna technika nie zapewni stuprocentowego, zdrowego słyszenia.

Aparat słuchowy – Najczęściej spotykaną konstrukcją jest aparat zauszny, w którym część elektroakustyczna protezy jest umieszczana we wspólnej obudowie za uchem użytkownika, natomiast dźwięk jest transmitowany od przetwornika nadawczego do ucha poprzez falowód, składający się z rożka, przewodu oraz wkładki usznej, umieszczonej w małżowinie ucha. Aparat wzmacnia dźwięk, a jego droga akustyczna jest taka sama jak w przypadku naturalnego słyszenia.

System FM (frequency modulation) – składa się z mikrofonu, który znajduje się w posiadaniu osoby mówiącej, przekaźnika FM przenoszącego sygnał audio i odbiornika FM, który jest podłączany jako dodatkowy element do aparatu słuchowego osoby niesłyszącej. Korzystanie z systemu FM wymaga od osoby mówiącej świadomości obecności mikrofonu a od osoby korzystającej dołączenia specjalnej końcówki do wejścia audio aparatu zausznego (najnowsze aparaty mają tę część wbudowaną). Systemy FM mogą mieć zastosowanie w szkołach, na uczelniach czy na warsztatach.

Pętla indukcyjna – to potoczna nazwa systemu wspomagania słuchu wykorzystującego pętlę indukcyjną. Pętla umożliwia osobie z niepełnosprawnością słuchu, która korzysta z aparatu słuchowego lub implantu ślimakowego, odbiór wyraźnego dźwięku poprzez cewkę telefoniczną (T). Cewka ta jest umieszczona w aparacie/implancie. Pętla składa się z przewodu elektrycznego otaczającego jakąś przestrzeń, wzmacniacza i mikrofonu. Osoba z niepełnosprawnością słuchu, chcąc skorzystać z pętli indukcyjnej, musi znajdować się wewnątrz pola otoczonego przewodem elektrycznym. Najczęściej pętle indukcyjne stosuje się w miejscach, gdzie panuje duży hałas, o dużym pogłosie lub po prostu tam, gdzie potrzebne jest dobre rozumienie mowy, np. w kasach, w punktach informacyjnych.

Sposoby komunikacji

System językowo-migowy (SJM)

Często mylony z naturalnym językiem migowym, jest dla Głuchych sztucznym tworem, ponieważ wypowiedzi budowane są w oparciu o gramatykę języka polskiego.

Polski język migowy (PJM)

Naturalny, intuicyjny język społeczności Głuchych oparty na modalności wzrokowej, a nie słuchowej. Jest językiem przestrzennym a nie fonicznym. Ma też zupełnie inną gramatykę niż język polski.

Napisy dla niesłyszących oraz napisy uproszczone

Napisy dla niesłyszących charakteryzują się dodatkowym opisem dźwięku, etykietami z imionami osób wypowiadających dane kwestie oraz przypisaniem kolorów do głównych bohaterów. Czynniki te ułatwiają odbiór filmu osobom niesłyszącym. Bardzo często napisy traktowane są jako alternatywa dla języka migowego. Jest to błędne założenie. Osoby niesłyszące mogą mieć problem z pełnym zrozumieniem napisów dla niesłyszących z tego względu, że język polski jest dla nich językiem obcym lub drugim. Stosowane czasami uproszczenie dialogów nie wynika z obniżonej sprawności intelektualnej osób g/Głuchych, lecz z faktu umiarkowanej znajomości języka polskiego.

W samym środowisku osób z niepełnosprawnością słuchu opinie na temat napisów są podzielone. Niektórzy preferują napisy uproszczone, ponieważ umożliwiają lepsze zrozumienie przekazywanych treści, inni twierdzą, że oglądanie filmów z napisami dla niesłyszących, napisami będącymi pełnym odzwierciedleniem ścieżki dialogowej, pozwala g/Głuchym rozwijać umiejętność posługiwania się językiem polskim

PUBLIKACJĘ WSPÓLNIE STWORZYLI

TEKSTY

Monika Dubiel, Aleksandra Szorc,

REDAKCJA

Robert Więckowski

KOREKTA

Marta Michnowska

SKŁAD

Magda Pawluczuk

**FUNDACJA KULTURY
BEZ BARIER**

WWW.KULTURABEZBARIER.ORG

WARSZAWA 2018

Publikacja przygotowana dzięki dofinansowaniu
ze środków m.st. Warszawy

